

پرسش:

آیا می‌توان امام زمان را فقط از قرآن اثبات کرد؟

اگر منظور شما از فقط قرآن در سؤال این باشد که ما برای فهم قرآن احتیاجی به روایات نداریم این حرف

به وسیله خود قرآن رد می‌شود؛ چون قرآن می‌فرماید:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ

سوره نحل، آیه ۴۴

ما بر تو قرآن را نازل کردیم تا برای مردم آنچه را که به سوی آن‌ها نازل شده است تبیین کنی.

علاوه بر این آیه آیات دیگری هم وجود دارد که حجیت سنت پیامبر صلی الله علیه و آله را اثبات می‌کند؛

پس ما هیچگاه از سنت الهی بی‌نیاز نمی‌شویم.

در همین رابطه شخصی نزد عمر گفت: روایات را رها کن و فقط از کتاب خدا سخن بگو که عمر گفت:

فقال عمر إنك أحق أن تجد في كتاب الله الصلاة مفسرة أتجد في كتاب الله الصيام مفسرا إن القرآن أحكم

ذلك والسنة تفسره

عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطي، مفتاح الجنة في الاحتجاج بالسنة ج ۱ ص ۵۹ الوفاة: ۹۱۱ ، دار النشر :

الجامعة الإسلامية - المدينة المنورة - ۱۳۹۹ ، الطبعة : الثالثة

تو انسان احمق هستی، آیا در کتاب خدا نماز و روزه را به صورت کامل و با تفسیر پیدا می‌کنی، قرآن در

این موارد حکم می‌کند و سنت تفسیر آن را بیان می‌کند.

البته فرهنگ و شیوه و روش اهل بیت علیهم السلام به ما این اجازه را نمی‌دهد که چنین کلامی را در مورد

کسی که مطلبی فقط از قرآن می‌خواهد پاسخ بدهیم و هیچگاه به خودمان چنین اجازه‌ای نمی‌دهیم که به سؤال

کننده توهین کنیم.

البته خود عمر قبلا به این نظر قائل بود که کتاب خدا ما را کفایت می‌کند و نیازی به سنت و روایات نداریم:

قال عُمَرُ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَلَبَهُ الْوَجْعُ وَعِنْدَنَا كِتَابُ اللَّهِ حَسْبُنَا

البخاري الجعفي، ابو عبدالله محمد بن إسماعيل (متوفى ۲۵۶هـ)، صحيح البخاري ج ۱ ص ۵۴، تحقيق د.

مصطفى ديب البغا، ناشر: دار ابن كثير، اليمامة - بيروت، الطبعة: الثالثة، ۱۴۰۷ - ۱۹۸۷.

عمر گفت: درد بر پیامبر غلبه کرده است و نزد ما کتاب خدا هست که برای ما کافی است.

ما در اینجا آیاتی را به عنوان نمونه می‌آوریم که ظهور این آیات بر حضرت ولی عصر صلوات الله علیه دلالت دارد و بعد روایاتی که تأیید کننده این ظهور است را ذیل آن بیان می‌کنیم، البته این بدان معنا نیست که تمامی آیات در این زمینه جمع شده است و آیات دیگری وجود ندارد.

در رابطه با وجود امام زمان صلوات الله علیه می‌توان به ۲ دسته آیات اشاره کرد:

الف: آیاتی که ضرورت وجود حجت الهی در زمین را بیان می‌کنند.

با اثبات این که وجود حجت الهی در زمین در هر عصری ضرورت دارد، ثابت می‌شود که امروزه هم زمین خالی از این حجت الهی نیست و این خود دلیلی بر وجود امام زمان صلوات الله علیه است.

ب: آیاتی که بیانگر غلبه نهایی حق بر باطل است.

این دسته از آیات بیانگر این است که روزی حق به طور کامل بر باطل چیره می‌شود و از آنجا که تا کنون چنین اتفاقی رخ نداده است؛ لذا باید منتظر کسی باشیم که با وجود او حق بر باطل پیروز می‌شود که در روایات بسیاری از شیعه و سنی از امام زمان صلوات الله علیه به عنوان کسی که زمین را پر از عدل و داد می‌کند و باطل را از بین می‌برد یاد شده است.

آیاتی که ضرورت وجود حجت الهی را در زمین در هر عصری بیان می‌کنند:

آیه اول:

إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

سوره رعد آیه ۷

(ای پیامبر) تو فقط بیم دهنده‌ای و برای هر قومی هدایتگری است.

بر اساس این آیه قرآن، همواره برای هر قومی که می‌باید یک هادی وجود داشته باشد.

در تفاسیر شیعه و اهل سنت امیرالمؤمنین علیه السلام را به عنوان یکی از مصادیق هادی معرفی کرده‌اند.

در منابع اهل تسنن آمده است:

عن بن عباس قال لما نزلت إنما أنت منذر ولكل قوم هاد وضع صلى الله عليه وسلم يده على صدره فقال أنا

المنذر ولكل قوم هاد وأوماً بيده إلى منكب علي فقال أنت الهادي يا علي بك يهتدي المهتدون بعدي

ابن عباس می‌گوید: زمانی که این آیه نازل شد، رسول خدا صلی الله علیه و آله دست بر سینه‌اش گذاشت و

فرمود: منذر من هستم و برای هر قومی هادی وجود دارد و با دست خود به شانه امیرالمؤمنین علیه السلام اشاره

کرد و فرمود: یا علی تو هادی هستی به وسیله تو هدایت شوندگان بعد از من هدایت می‌شوند.

الطبري، أبو جعفر محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب (متوفای ۳۱۰هـ)، جامع البيان عن تأويل آي

القرآن ج ۱۳ ص ۱۰۸، ناشر: دار الفكر، بيروت - ۱۴۰۵هـ.

إبن أبي حاتم الرازي التميمي، ابو محمد عبد الرحمن بن محمد بن إدريس (متوفای ۳۲۷هـ)، تفسير ابن

أبي حاتم ج ۷ ص ۲۲۵، تحقيق: أسعد محمد الطيب، ناشر: المكتبة العصرية - صيدا.

الرازي الشافعي، فخر الدين محمد بن عمر التميمي (متوفای ۶۰۴هـ)، التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب ج ۱۹

ص ۱۲، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۱هـ - ۲۰۰۰م.

الثعلبي النيسابوري، ابواسحاق أحمد بن محمد بن إبراهيم (متوفای ۴۲۷هـ)، الكشف والبيان ج ۵ ص ۲۷۲،

تحقيق: الإمام أبي محمد بن عاشور، مراجعة وتدقيق الأستاذ نظير الساعدي، ناشر: دار إحياء التراث العربي -

بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۲هـ-۲۰۰۲م.

در کتب شیعه هم چنین آمده است:

عن الفضيل قال سألت أبا عبد الله عليه السلام عن قول الله عز وجل ولكل قوم هاد فقال كل إمام هاد للقرن

الذي هو فيهم

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفى ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۱۹۱،

ناشر: اسلاميه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

فضيل می گوید: از امام صادق علیه السلام از این آیه سؤال پرسیدم و حضرت فرمود: هر امامی هادی

زمانی است که در بین مردم زندگی می کند.

عن أبي جعفر عليه السلام في قول الله عز وجل إنما أنت منذر ولكل قوم هاد فقال رسول الله صلى الله عليه

وآله المنذر ولكل زمان منا هاد يهديهم إلى ما جاء به نبي الله صلى الله عليه وآله ثم الهداة من بعده علي ثم الأوصياء

واحد بعد واحد

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفى ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۱۹۱ و

۱۹۲، ناشر: اسلاميه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

امام باقر علیه السلام در تفسیر قول خدای عز و جل «همانا تو بيم دهنده ای و برای هر مردمی رهبری

است» فرمود: رسول خدا صلى الله عليه وآله بيم دهنده است و در هر دورانی از ما رهبری است که آنها را بدان چه

پیغمبر خدا صلى الله عليه وآله آورده رهبری کند، سپس رهبران پس از وی علی علیه السلام است و اوصیاء بعد از

او یکی پس از دیگری.

آیه دوم:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

سوره بقره آیه ۳۰

و چون پروردگارت به فرشتگان فرمود: من همیشه در زمین جانشینی می گذارم.

از آنجا که اسم فاعل دلالت بر استمرار می‌کند، در اینجا هم جعل الهی استمرار دارد و خداوند همیشه در روی زمین جانشینی قرار می‌دهد و زمین هیچگاه خالی از جانشین خداوند نیست.

از آنجا که خداوند این جعل را به خودش نسبت داده است و گفتیم که این جعل استمرار هم دارد؛ پس خلیفه خدا بر روی زمین همیشه توسط خداوند انتخاب می‌شود و همیشه زمین دارای خلیفه الهی است.

آلوسی از علمای اهل سنت ذیل این آیه می‌گوید:

ولم تزل تلك الخلافة في الإنسان الكامل إلى قيام الساعة وساعة القيام

الآلوسي البغدادي الحنفي، أبو الفضل شهاب الدين السيد محمود بن عبد الله (متوفای ۱۲۷۰هـ)، روح المعاني

في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني ج ۱ ص ۲۲۰، ناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت.

و برای همیشه و تا روز قیامت و لحظه قیامت این خلافت در انسان کامل وجود دارد.

در روایات شیعه هم آمده است:

عن محمد بن إسحاق بن عمار قال قلت لأبي الحسن الأول عليه السلام ألا تدلني إلى من أخذ عنه ديني

فقال هذا ابني علي إن أبي اخذ بيدي فأدخلني إلى قبر رسول الله صلى الله عليه وآله فقال يا بني إن الله عز وجل قال

إني جاعل في الأرض خليفة وإن الله عز وجل إذا قال قولا وفى به

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۳۱۲،

ناشر: اسلاميه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

اسحاق بن عمار گوید: به موسی بن جعفر علیه السلام عرض کردم: مرا به کسی که دینم را از او به دست

آورم راهنمایی فرما، فرمود: همین پسر من علی است، همانا پدرم دست مرا گرفت و به سوی قبر رسول خدا صلی

الله علیه و آله برد و فرمود: پسر عزیزم: خدای عز و جل فرمود: همانا من در زمین خلیفه گذارم و چون خدا چیزی

فرماید به آن وفا کند.

در این روایت هم منظور حضرت این است که خداوند وعده داده است که همیشه بر روی زمین خلیفه قرار می‌دهد و هر گاه چیزی بگوید و وعده‌ای بدهد به آن عمل می‌کند؛ پس زمانی نیست که زمین بدون خلیفه خدا باشد.

آیه سوم:

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَيَّ هَؤُلَاءِ شُهَدَاءَ

سوره نساء آیه ۴۱

چگونه است هنگامی که از هر گروهی گواه و شاهدی بیاوریم و تو را بر این‌ها گواه و شاهد بیاوریم.

در این آیه خداوند می‌فرماید: هر امتی شاهدی دارد و پیامبر هم شاهد بر این شاهد‌ها است.

در کتب شیعه هم آمده است:

عن سماعة قال قال أبو عبد الله عليه السلام في قول الله عز وجل فكيف إذا جئنا من كل أمة بشهيد وجئنا بك على هؤلاء شهيدا قال نزلت في أمة محمد صلى الله عليه وآله خاصة في كل قرن منهم إمام منا شاهد عليهم ومحمد صلى الله عليه وآله شاهد علينا

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۱۹۰،

ناشر: اسلامیه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ. ش.

امام صادق علیه السلام راجع بقول خدای عز و جل پس چطور باشد زمانی که از هر امتی گواهی آوریم و ترا

بر آنها گواه آوریم، فرمود: تنها در باره امت محمد صلی الله علیه و آله نازل شده است، در هر قرنی امامی از ما

برایشان گواه و ناظر است و محمد صلی الله علیه و آله گواه و ناظر بر ما است.

آیه چهارم:

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا

سوره نحل آیه ۸۴

روزی که از هر امت، شاهدی مبعوث خواهیم کرد.

از امام باقر علیه السلام نقل شده است:

أبو حمزة الثمالي عن أبي جعفر في قوله تعالى ويوم نبعث من كل أمة شهيدا قال نحن الشهود على هذه

الأمة

ابن شهر آشوب، رشيد الدين أبي عبد الله محمد بن علي السروي المازندراني (متوفى ۵۸۸هـ)، مناقب آل

أبي طالب ج ۳ ص ۳۱۴، تحقيق: لجنة من أساتذة النجف الأشرف، ناشر: المكتبة والمطبعة الحيدرية، ۱۳۷۶هـ - ۱۹۵۶م.

امام باقر عليه السلام در رابطه با این آیه فرمود: ما شاهد های این امت هستیم.

در تفسیر قمی از امام صادق علیه السلام نقل می کند:

قال الصادق عليه السلام نحن والله نعمة الله التي أنعم الله بها على عباده وبنا فاز من فاز وقوله ويوم نبعث

من كل أمة شهيدا قال لكل زمان وأمة امام يبعث كل أمة مع امامها

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفى ۳۱۰هـ) تفسير القمي ج ۱ ص ۳۸۸، تحقيق: تصحيح وتعليق

وتقديم: السيد طيب الموسوي الجزائري، ناشر: مؤسسة دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ۱۴۰۴.

به خدا قسم ما نعمت خدایي هستیم که به واسطه آن خدا بدگانش را نعمت بخشید و به واسطه ما رستگار

شد کسی که رستگار شد و در رابطه با این آیه فرمود: برای هر زمان و امتی امامی است، خدا هر امتی را همراه امام

خود مبعوث می کند.

شیخ طبرسی می گوید:

وهم الأنبياء والعدول من كل عصر يشهدون على الناس بأعمالهم وقال الصادق عليه السلام لكل زمان وأمة

إمام تبعث كل أمة مع إمامها

الطبرسي، أبي علي الفضل بن الحسن (متوفى ۵۴۸هـ)، تفسير مجمع البيان ج ۶ ص ۱۸۸، تحقيق: لجنة

من العلماء والمحققين الأخصائيين، ناشر: مؤسسة الأعلمي للمطبوعات - بيروت، الطبعة الأولى، ۱۴۱۵هـ - ۱۹۹۵م.

مراد از این آیه انبیاء و عادل‌هایی از هر عصری هستند که شاهد اعمال مردم هستند؛ همان طور که امام صادق علیه السلام می‌فرماید: برای هر زمان و امتی امامی است، هر امتی همراه امامش برانگیخته می‌شود.

آیه پنجم:

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَؤُلَاءِ

سوره نحل آیه ۸۹

روزی که ما در هر امتی شاهدی بر آنها از خودشان مبعوث می‌کنیم و تو را می‌آوریم برای این که بر این افراد امت خود شاهد باشی.

از این آیات استفاده می‌شود که خداوند در قیامت از هر امتی فردی را که شاهد و ناظر اعمال امت بوده است مبعوث می‌کند، کسی که قرار است شاهد باشد، نباید در شهادتش نزد خداوند اشتباه کند.

در آیه ۱۱۷ سوره مائده، آمده است که شاهد می‌بایست در میان قوم خود زنده باشد:

وَكَنتَ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

سوره مائده آیه ۱۱۷

من مادامی که در بین قوم خود بودم، بر اعمال آنها شاهد و ناظر بودم؛ اما زمانی که من را میراندی، تو خود بر آنان نگهبان بودی و تو بر هر چیز شاهد و گواه هستی.

پس بعد از پیامبر هم باید افرادی باشند که در شاهد اعمال و رفتار مسلمین باشند.

نکته دیگری که از این آیه به دست می‌آید این است که این شاهد باید از جنس بشر باشد؛ زیرا خداوند می‌فرماید:

شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنْفُسِهِمْ

سوره نحل آیه ۸۹

از نکات دیگر این آیه این است که شاهد باید دارای احاطه علمی باشد تا بتواند بر تمام اعمال امت زمان خود گواه باشد.

در منابع اهل سنت در رابطه با این آیه چنین آمده است:

در تفسیر ماوردی می‌گوید:

قوله عز وجل ويوم نبعث في كل أمة شهيداً عليهم من أنفسهم وهم الأنبياء شهداء على أممهم يوم القيامة وفي كل زمان شهيد وإن لم يكن نبياً وفيهم قولان أحدهما أنهم أئمة الهدى الذين هم خلفاء الأنبياء الثاني أنهم العلماء الذين حفظ الله بهم شرائع أنبيائه

الماوردي البصري الشافعي، أبو الحسن علي بن محمد بن حبيب (متوفى ٤٥٠هـ)، النكت والعيون ج ٣ ص

٢٠٨، تحقيق: السيد ابن عبد المقصود بن عبد الرحيم، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان.

و این شهیدان انبیاء هستند که بر امت‌شان در روز قیامت شهادت می‌دهد و در هر زمانی شهیدی وجود دارد و اگر پیامبری وجود نداشت، در این رابطه ۲ نظر وجود دارد: یکی اینکه آن شهداء ائمه هدی هستند که جانشینان انبیاء هستند و قول دیگر این است که شهداء علماء هستند که به واسطه آنها خدا شرایع انبیاء را حفظ می‌کند.

در تفسیر قرطبی ذیل آیه می‌گوید:

فعلى هذا لم تكن فترة إلا وفيها من يوحد الله كقس بن ساعدة... فهؤلاء ومن كان مثلهم حجة على أهل

زمانهم وشهيد عليهم

الأنصاري القرطبي، ابو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح (متوفى ٦٧١هـ)، الجامع لأحكام القرآن ج

١٠ ص ١٦٤، ناشر: دار الشعب - القاهرة.

بنابراین هیچ زمانی نیست؛ مگر این که در آن کسی وجود دارد که وحدانیت خدا را قبول دارد؛ مثل قس بن

ساعده... و کسانی که مانند این‌ها هستند، حجت بر اهل زمان‌شان هستند و بر آنها شاهد هستند.

در تفسیر ابن کثیر آمده است:

عن عبد الله هو ابن مسعود في هذه الآية قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم شهيد عليهم ما دمت فيه

ابن كثير الدمشقي، ابوالفداء إسماعيل بن عمر القرشي (متوفى ٧٧٤هـ)، تفسير القرآن العظيم ج ١ ص

٥٠٠، ناشر: دار الفكر - بيروت - ١٤٠١هـ.

عبد الله بن مسعود از پیامبر در رابطه با این آیه نقل می‌کند من تا زمانی که بین مردم هستم بر آن‌ها شهید

هستم.

در منابع شیعه در رابطه با این آیه چنین آمده است:

در تفسیر قمی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند:

ثم قال ويوم نبعث في كل أمة شهيدا عليهم من أنفسهم يعني من الأئمة ثم قال لنبيه صلى الله عليه وآله

وجئنا بك يا محمد شهيدا على هؤلاء يعني على الأئمة فرسول الله شهيد على الأئمة وهم شهداء على الناس

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفى ٣١٠هـ) تفسير القمي ج ١ ص ٣٨٨، تحقيق: تصحيح وتعليق

وتقديم: السيد طيب الموسوي الجزائري، ناشر: مؤسسة دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ١٤٠٤.

منظور از شهيدا عليهم من أنفسهم ائمه عليهم السلام هستند و منظور از شهيدا على هؤلاء هم ائمه عليهم

السلام هستند؛ پس پیامبر شاهد بر ائمه عليهم السلام است و ائمه عليهم السلام هم شاهد بر مردم هستند.

شیخ طوسی می‌گوید:

ويجوز أن يكون ذلك نبههم الذي بعث إليهم ويجوز أن يكونوا مؤمنين عارفين بالله ونبيه ويشهدون عليهم بما

فعلوه من المعاصي وفي ذلك دلالة على أن كل عصر لا يخلو ممن يكون قوله حجة على أهل عصره عدل عند الله

الطوسي، الشيخ ابوجعفر محمد بن الحسن بن علي بن الحسن (متوفى ٤٦٠هـ)، التبيان في تفسير القرآن

ج ٦ ص ٤١٧، تحقيق: تصحيح وتصحيح: أحمد حبيب قصير العاملي، ناشر: مكتب الإعلام الإسلامي، الطبعة: الأولى،

١٤٠٩هـ.

شاهد می‌تواند پیامبری باشد که به سوی آن امت مبعوث شده است و می‌تاند مؤمنینی باشد که عارف به خدا و پیامبرش هستند و این‌ها بر افعال مردم از معاصی و غیره شهادت می‌دهند و در این دلالت است بر این که هر زمانی خالی از کسی نیست که حرفش حجت بر اهل زمانش است و او نزد خدا عادل است.

شیخ طبرسی می‌گوید:

شهيدا عليهم من أنفسهم يعني نبيهم الذي أرسل إليهم أو الحجة الذي هو إمام عصرهم

الطبرسي ، أبي علي الفضل بن الحسن (متوفى ۵۴۸هـ) ، تفسير جوامع الجامع ج ۲ ص ۳۴۴، تحقيق و

نشر: مؤسسة النشر الاسلامي التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، الطبعة : الأولى، ۱۴۱۸هـ.

منظور پیامبری است که به سوی مردم فرستاده شده است یا حجتی است که او امام عصر آن‌ها است.

ابن شهر آشوب می‌گوید:

أخبر تعالى أنه يأتي من كل أمة بشهيد ويأتي به شهيدا على أمته فيجب أن يكون الشهداء حكمهم حكمه في

كونهم حججا لله تعالى وذلك يقتضي أن في كل زمان شهيدا إما نبي أو إمام

ابن شهر آشوب متشابه القرآن ومختلفه ج ۲ ص ۲۵ وفات : ۵۸۸، سال چاپ : ۱۳۲۸. چاپخانه : چاپخانه

شرکت سهامی طبع کتاب. ناشر : مكتبة ابو ذر جمهري (المصطفوي) بطهران

خداوند خبر داده است که از هر امتی شهادتی می‌آید و پیامبر را به عنوان شاهد بر امتش می‌آورند؛ پس

واجب است که حکم شهداء حکم خداوند باشد؛ چون حجت الهی هستند و اقتضاء دارد که در هر زمانی شاهد وجود

داشته باشد که یا آن شاهد پیامبر است و یا امام است.

آیه ششم:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

سوره توبه آیه ۱۱۹

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از خدا بترسید و با راستگویان باشید.

این آیه به مؤمنین امر می‌کند که همیشه با صادقین باشند که مراد از بودن با صادقین، صرف در کنار هم بودن نیست؛ بلکه مراد خداوند تبعیت و پیروی از این افراد است و از آنجا که دستورات قرآن الا ما خرج بالدلیل مقید به زمان خاصی است نیست و برای همه مسلمانان تا قیامت هست؛ پس ما هم امروزه باید آن صادقین که مد نظر خداوند است را بشناسیم و از آنها تبعیت و پیروی کنیم و این امر به پیروی و اطاعت از صادقین به صورت مطلق است و اطاعت مطلق اقتضاء عصمت صادقین را دارد؛ پس باید در هر زمان افرادی صادق و معصوم باشند که ما بتوانیم از آنها پیروی کنیم.

در کتب اهل سنت ذیل این آیه آمده است:

در کتاب احکام القرآن آمده است:

في هذه الآية وكونوا مع الصادقين فدل على لزوم اتباعهم والقتداء بهم

الجصاص الرازي الحنفي، أبو بكر أحمد بن علي (متوفى ۳۷۰هـ)، أحكام القرآن ج ۴ ص ۳۷۱، تحقيق :

محمد الصادق قمحاوي، ناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت - ۱۴۰۵هـ.

این آیه دلالت می‌کند بر لزوم تبعیت کردن و اقتداء به صادقین.

در تفسیر ثعلبی و دیگر کتب مصادق آیه صادقین را چنین معرفی می‌کند:

عن أبي صالح عن ابن عباس في هذه الآية يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين قال مع علي بن

أبي طالب وأصحابه

الثعلبي النيسابوري، أبو إسحاق أحمد بن محمد بن إبراهيم (متوفى ۴۲۷هـ)، الكشف والبيان ج ۵ ص ۳۷۱،

تحقيق: الإمام أبي محمد بن عاشر، مراجعة وتدقيق الأستاذ نظير الساعدي، ناشر: دار إحياء التراث العربي -

بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۲هـ-۲۰۰۲م.

ابن عساكر الدمشقي الشافعي، أبي القاسم علي بن الحسن ابن هبة الله بن عبد الله (متوفى ۵۷۱هـ)، تاريخ

مدينة دمشق وذكر فضلها وتسمية من حلها من الأماثل ج ۴۲ ص ۳۶۱، تحقيق: محب الدين أبي سعيد عمر بن

غرامة العمري، ناشر: دار الفكر - بيروت - ۱۹۹۵.

السيوطي، جلال الدين أبو الفضل عبد الرحمن بن أبي بكر (متوفى ٩١١هـ)، الدر المنثور ج ٤ ص ٣١٦، ناشر:

دار الفكر - بيروت - ١٩٩٣.

منظور از آیه صادقین علی بن ابی طالب و یاران ایشان هستند.

فخر رازی ذیل آیه می گوید:

أنه تعالى أمر المؤمنين بالكون مع الصادقين ومتى وجب الكون مع الصادقين فلا بد من وجود الصادقين في كل وقت... أن قوله كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ أمر بموافقة الصادقين ونهى عن مفارقتهم وذلك مشروط بوجود الصادقين وما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب فدللت هذه الآية على وجود الصادقين... فكانت الآية دالة على أن من كان جائز الخطأ وجب كونه مقتدياً بمن كان واجب العصمة وهم الذين حكم الله تعالى بكونهم صادقين فهذا يدل على أنه واجب على جائز الخطأ كونه مع المعصوم عن الخطأ حتى يكون المعصوم عن الخطأ مانعاً لجائز الخطأ عن الخطأ وهذا المعنى قائم في جميع الأزمان فوجب حصوله في كل الأزمان

الرازي الشافعي، فخر الدين محمد بن عمر التميمي (متوفى ٦٠٤هـ)، التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب ج ١٦

ص ١٧٥ و ١٧٦، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢١هـ - ٢٠٠٠م.

خداوند مؤمنین را امر کرده است که با صادقین باشند و وقتی که بودن با صادقین واجب باشد؛ پس باید این صادقین در هر زمانی وجود داشته باشد... منظور از این آیه امر به موافقت و تبعیت از صادقین و نهی از جدایی از صادقین است و این مشروط به وجود صادقین است و چیزی که تمام نمی شود واجب مگر به وسیله آن، پس آن چیز هم واجب است؛ پس این آیه دلالت بر وجود صادقین می کند... پس آیه دلالت می کند بر این که کسی که جائز الخطا است واجب است که از کسی که واجب العصمة هست تبعیت کند و این افراد کسانی هستند که خداوند حکم کرده است که آن ها صادقین باشند؛ پس این دلالت می کند بر این که بر انسان جائز الخطا واجب است که همراه کسی باشد که معصوم از اشتباه است تا آن شخص معصوم از اشتباه مانع شود از اشتباه کردن انسان جائز الخطا و این معنی در تمامی زمان ها پایدار است؛ پس حصول آن در هر زمانی واجب است.

در کتاب تهذیب الکمال آمده است:

عن جعفر بن محمد في قوله تعالى اتقوا الله وكونوا مع الصادقين قال محمد وعلي

المزي، ابوالحجاج يوسف بن الزكي عبدالرحمن (متوفای ۷۴۲هـ)، تهذیب الکمال ج ۵ ص ۸۴، تحقیق: د.

بشار عواد معروف، ناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۰۰هـ - ۱۹۸۰م.

منظور از صادقین پیامبر و امیرالمؤمنین صلوات الله علیهما وآلهما است.

در کتب شیعه ذیل این آیه آمده است:

در کتاب کافی آمده است:

عن برید بن معاوية العجلي قال سألت أبا جعفر عليه السلام عن قول الله عز وجل اتقوا الله وكونوا مع

الصادقين قال إيانا عنی

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۲۰۸،

ناشر: اسلامیه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲هـ.ش.

برید بن معاویه می گوید: از امام باقر علیه السلام در رابطه با آیه صادقین سؤال کردم و حضرت فرمود:

منظور از صادقین ما اهل بیت علیهم السلام هستیم.

در حدیث دیگری آمده است:

عن ابن أبي نصر عن أبي الحسن الرضا عليه السلام قال سألته عن قول الله عز وجل يا أيها الذين آمنوا اتقوا

الله وكونوا مع الصادقين قال الصادقون هم الأئمة والصدیقون بطاعتهم

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۲۰۸،

ناشر: اسلامیه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲هـ.ش.

ابی نصر از امام رضا علیه السلام در رابطه با آیه صادقین سؤال می کند و حضرت می فرماید: صادقون ائمه

هستند و کسانی که طاعت آنها را بی تردید باور دارند و تصدیق کنند.

در کتاب کمال الدین آمده است:

ثم قال علي عليه السلام أنشءكم الله أن تعلمون أن الله عز وجل لما أنزل في كتابه يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين فقال سلمان يا رسول الله عامة هذه أم خاصة فقال عليه السلام أما المأمورون فعامة المؤمنين أمروا بذلك وأما الصادقون فخاصة لأخي علي وأوصيائي من بعده إلى يوم القيامة قالوا اللهم نعم

الصدوق، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفى ۳۸۱هـ)، كمال الدين و تمام النعمة ص ۲۷۸،

تحقيق: علي أكبر الغفاري، ناشر: مؤسسة النشر الاسلامي (التابعة) لجماعة المدرسين - قم، ۱۴۰۵هـ . (مکتبه اهل بيت)

سپس علي عليه السلام فرمود شما را به خدا سوگند ميدهم آيا ميدانيد كه وقتي اين آيه نازل شد يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ سلمان پرسید ای رسول خدا آيا اين آيه عام است و يا خاص، حضرت فرمود اما مأموران كه در اين آيه به آنها فرمان داده شده است عامهء مؤمنان هستند؛ اما صادقان آن در خصوص برادرم علي و اوصيای پس از او تا روز قيامت است، گفتند به خدا چنين است.

ابن شهر آشوب ذیل آیه می گوید:

قوله يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين أمرنا سبحانه أمرا مطلقا بالكون مع الصادقين من غير تخصيص وذلك يقتضي عصمتهم لقبح الامر على هذا الوجه باتباع من لا يؤمن منه القبيح ومن حيث يؤدي ذلك الامر بالقبيح

ابن شهر آشوب، رشيد الدين أبي عبد الله محمد بن علي السروي المازندراني (متوفى ۵۸۸هـ)، مناقب آل

أبي طالب ج ۱ ص ۲۱۳، تحقيق: لجنة من أساتذة النجف الأشرف، ناشر: المكتبة والمطبعة الحيدرية، ۱۳۷۶هـ - ۱۹۵۶م.

در آیه صادقین خداوند ما را به صورت مطلق امر کرده است که همراه صادقین باشیم و هیچ تخصیصی هم نزده است که این اقتضاء عصمت صادقین را دارد؛ زیرا امر به تبعیت کردن به صورت مطلق از کسی که نسبت به انجام قبیح ایمن نیست، قبیح است و چنین امر کردنی منجر به انجام فعل قبیح می شود.

پس این آیه به صراحت دلالت بر وجود صادقینی که دارای عصمت هستند در هر زمانی می‌کند و مردم موظف هستند از آن صادقین تبعیت کنند.

آیه هفتم:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

سوره نساء آیه ۵۹

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از خدا اطاعت کنید و از پیامبر و اولی الامر هم اطاعت کنید.

در این آیه خداوند تمامی مؤمنان را امر کرده است که به صورت مطلق از خدا و پیامبر و اولی الامر اطاعت کنند و از آنجا که دستورات دینی برای مسلمان همه اعصار است، امروزه هم ما می‌بایست از خدا و پیامبر و اولی الامر اطاعت کنیم؛ پس باید اولی الامر وجود داشته باشد که بر اساس قرآن اطاعت ما از او واجب باشد. از آنجا که اطاعت از اولی الامر به صورت مطلق آمده است؛ پس باید این اولی الامر معصوم باشد تا بتوان به صورت مطلق از او اطاعت کرد.

فخر رازی مفسر اهل سنت نیز از این آیه عصمت اولی الامر را فهمیده است:

فُتِبَتْ أَنْ اللَّهُ تَعَالَى أَمَرَ بِطَاعَةِ أَوْلِي الْأَمْرِ عَلِي سَبِيلِ الْجَزْمِ وَثَبِتَ أَنْ كُلَّ مَنْ أَمَرَ اللَّهُ بِطَاعَتِهِ عَلِي سَبِيلِ الْجَزْمِ وَجِبَ أَنْ يَكُونَ مَعْصُومًا عَنِ الْخَطَا فُتِبَتْ قَطْعًا أَنْ أَوْلِي الْأَمْرِ الْمَذْكُورِ فِي هَذِهِ الْآيَةِ لَا بَدَّ وَأَنْ يَكُونَ مَعْصُومًا

الرازي الشافعي، فخر الدين محمد بن عمر التميمي (متوفى ٦٠٤هـ)، التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب ج ١٠

ص ١١٦، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢١هـ - ٢٠٠٠م.

بنابراین ثابت شد که فرمان خدا به اطاعت از اولی الامر حتمی و قطعی است و نیز ثابت شد که هر کس خداوند پیروی و اطاعتش را واجب بداند باید معصوم از خطا و اشتباه باشد، وقتی این چنین بود اولی الامر در این آیه به ناچار و قطعاً باید معصوم باشند.

در کتاب شواهد التنزيل آمده است:

نزلت في أمير المؤمنين حين خلفه رسول الله بالمدينة

الحاكم الحسكاني، عبيد الله بن محمد الحنفي النيسابوري (ق ٥هـ)، شواهد التنزيل ج ١ ص ١٩٠، تحقيق: الشيخ محمد باقر المحمودي، ناشر: مؤسسة الطبع والنشر التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي - مجمع إحياء الثقافة، الطبعة: الأولى، ١٤١١ - ١٩٩٠ م.

این آیه در مورد امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب نازل شد؛ زمانی که پیامبر او را جانشین خود در مدینه قرار داد.

در کتاب کافی آمده است:

عن الحسين بن أبي العلاء قال ذكرت لأبي عبد الله عليه لاسلام قولنا في الأوصياء أن طاعتهم مفترضة قال فقال نعم هم الذين قال الله تعالى أطيعوا الله وأطيعوا الرسول وأولي الأمر منكم وهم الذين قال الله عز وجل إنما وليكم الله ورسوله والذين آمنوا...

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفى ٣٢٨ هـ)، الأصول من الكافي ج ١ ص ١٨٧، ناشر: اسلاميه، تهران، الطبعة الثانية، ١٣٦٢ هـ.ش.

حسين بن ابی العلاء گوید: گفتار خود را در باره اوصیاء که اطاعتشان واجب است را به امام صادق علیه السلام عرضه کردم، حضرت فرمود: آری ایشانند همان کسان که خدای تعالی فرماید اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیغمبر و والیان امر از خودتان را و ایشانند همان کسان که خدای عز و جل فرموده است ولی شما فقط خدا است و رسولش و کسانی که ایمان آورده اند...

در روایت دیگری امام باقر علیه السلام می فرماید:

...وأولي الأمر منكم إيانا عنی خاصة أمر جميع المؤمنين إلى يوم القيامة بطاعتنا...

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفى ٣٢٨ هـ)، الأصول من الكافي ج ١ ص ٢٧٦، ناشر: اسلاميه، تهران، الطبعة الثانية، ١٣٦٢ هـ.ش.

خدا خصوص ما را قصد کرده است، خدا همه مؤمنین را تا روز قیامت به اطاعت ما امر فرموده است.

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

فقال نزلت في علي بن أبي طالب والحسن والحسين عليهم السلام

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۲۸۶،

ناشر: اسلامیه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

این آیه در مورد امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و امام حسن و امام حسین علیهم السلام نازل شده است.

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

فكان علي عليه السلام ثم صار من بعده حسن ثم من بعده حسين ثم من بعده علي بن الحسين ثم من

بعده محمد بن علي ثم هكذا يكون الامر إن الأرض لا تصلح إلا لإمام ومن مات لا يعرف إمامه مات ميتة جاهلية

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۲ ص ۲۱،

ناشر: اسلامیه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

والی امر علی علیه السلام بود و پس از او حسن و پس از او حسین و پس از او علی بن الحسین و پس از

او محمد بن علی سپس امر امامت همین گونه باشد، همانا زمین را شایسته نیست که بدون امام باشد و هر که

بمیرد و امامش را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است.

در این روایت به صراحت آمده است اولی الامر تا قیامت وجود دارد و همه وظیفه دارند این اولی الامر را

بشناسند و هر کس بمیرد و اولی الامر خود را نشناسد به مرگ جاهلی مرده است.

شیخ صدوق نقل می‌کند:

عن أبي جعفر عليه السلام في قول الله عز وجل يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله وأطيعوا الرسول وأولي الأمر

منكم قال الأئمة من ولد علي وفاطمة عليهما السلام إلى أن تقوم الساعة

الصدوق، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفای ۳۸۱ هـ)، کمال الدین و تمام النعمة ص ۲۲۲، تحقیق:

علي أكبر الغفاري، ناشر: مؤسسه النشر الاسلامي (التابعة) لجماعة المدرسين - قم، ۱۴۰۵ هـ. (مکتبه اهل بیت)

امام باقر علیه السلام فرمود: اولی الامر امامان از فرزندان علی و فاطمه‌اند تا روز قیامت.

تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

سوره قدر آیه ۴

در آن شب (شب قدر) فرشتگان و روح به فرمان پروردگارشان برای انجام دادن همه کارها نازل می‌شوند. واژه تنزل فعل مضارع است که دارای معنای استمرار است و چون قیدی هم ندارد، نمی‌توان گفت برای سال خاصی است؛ بلکه شب قدر هر سال است.

اگر ما قائل به وجود حجت الهی در هر عصر نباشیم، این ملائکه و روح برای کارها بر چه کسی نازل می‌شوند؟

در تفسیر قمی آمده است:

قال تنزل الملائكة وروح القدس على إمام الزمان ويدفعون إليه ما قد كتبه من هذه الأمور

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفى ۳۱۰هـ) تفسیر القمي ج ۲ ص ۴۳۱، تحقیق: تصحیح و تعلیق و تقدیم: السید طیب الموسوی الجزائري، ناشر: مؤسسة دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ۱۴۰۴.

ملائکه و روح القدس بر امام زمان نازل می‌شوند و آن چیزی که از امور نوشته‌اند را به امام زمان می‌دهند.

در کتاب کافی آمده است:

وعن أبي عبد الله عليه السلام قال كان علي عليه السلام كثيرا ما يقول ما اجتمع التيمي والعدوي عند رسول الله صلى الله عليه وآله وهو يقرأ إنا أنزلناه بتخضع وبكاء فيقولان ما أشد رقتك لهذه السورة فيقول رسول الله صلى الله عليه وآله لما رأيت عيني ووعا قلبي ولما يرى قلب هذا من بعدي فيقولان وما الذي رأيت وما الذي يرى قال فيكتب لهما في التراب تنزل الملائكة والروح فيها بإذن ربهم من كل أمر قال ثم يقول هل بقي شيء بعد قوله عز وجل كل أمر فيقولان لا فيقول هل تعلمان من المنزل إليه بذلك فيقولان أنت يا رسول الله فيقول نعم فيقول هل تكون ليلة القدر من بعدي فيقولان نعم قال فيقول فهل ينزل ذلك الأمر فيها فيقولان نعم قال فيقول إلى من فيقولان لا ندري فيأخذ برأسي ويقول إن لم تدري فادريا هو هذا من بعدي

الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق (متوفى ۳۲۸ هـ)، الأصول من الكافي ج ۱ ص ۲۴۹،

ناشر: اسلاميه، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

امام صادق عليه السلام فرمود: على عليه السلام بيكثر اوقات مى فرمود: هيچ گاه تيمى و عدوى خدمت رسول خدا صلى الله عليه و آله نبودند و آن حضرت انا انزلناه را با خشوع و گريه تلاوت مى کرد جز اينکه مى گفتند: چرا برای اين سوره سخت دلت نازك است؟ رسول خدا صلى الله عليه و آله مى فرمود: برای آن چيزى است که به چشم خود ديده و به دل خود فهميده ام و برای آن است که دل اين مرد (على عليه السلام) بعد از من خواهد دريافت، مى گفتند: شما چه ديديد و او چه خواهد ديد؟ فرمود: روى خاك برای آنها نقش مى کرد تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيهَا يَأْذِنُ رَبُّهُمْ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ پيغمبر مى فرمود: پس از فرموده خداى عز و جل: هر امرى چيزى بجا مى ماند؟ مى گفتند: نه، مى فرمود: مى دانيد به که هر امرى را نازل مى کنند؟ مى گفتند: يا رسول الله به شما، مى فرمود: آرى درست است. مى فرمود: ولى آيا شب قدر بعد از من هست؟ مى گفتند: آرى، فرمود: رسول خدا صلى الله عليه و آله مى فرمود: آيا اين امر در آن شب نازل مى شود؟ مى گفتند: آرى، مى فرمود: بر چه كسى؟ مى گفتند: ما نمى دانيم، سر مرا در آغوش مى گرفت و مى فرمود: اگر نمى دانيد، بدانيد: آن كس بعد از من اين مرد است.

از مجموع اين آيات ثابت مى شود که در هر عصرى ما نياز به هادى، خليفه، فرستاده، شاهد و گواه، صادق، اولى الامر و حجت الهى داريم که تا از او پيروى کنيم و به کمال الهى برسيم.

آياتى که بشارت به حکومت صالحان و مؤمنان بر تمام زمين و غلبه حق بر باطل مى دهد:

آياتى در قرآن وجود دارد که در آن وعده مى دهد روزى صالحان زمين را تسخير مى کنند و حق بر باطل چيره مى شود و اين صالحان در آن عدالت را برقرار مى کنند، از آنجايى که بعد از پيامبر تاکنون چنين اتفاقى نيوفتاده است؛ پس اين آيات به نوعى بشارت دهنده ظهور منجى در آخر الزمان را مى دهد که بر اساس روايات زمين را پر از عدل و داد مى کند بعد از اين که از ظلم و جور مملو شده است.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

سوره انبياء آیه ۱۰۵

و ما در زبور پس از تورات نوشته‌ایم که این زمین را بندگان صالح من به ارث خواهند برد.

در این آیه خداوند بیان می‌کند که بندگان صالح وارث تمامی زمین می‌شوند و این وعده را نه تنها در قرآن

داده است؛ بلکه این وعده از زمان کتاب زبور به امت داده است.

در تفسیر علی بن ابراهیم آمده است:

نزلت في القائم من آل محمد صلى الله عليه وآله

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفای ۳۱۰هـ) تفسیر القمي ج ۱ ص ۱۴، تحقیق: تصحیح و تعلیق

و تقدیم: السید طیب الموسوی الجزائری، ناشر: مؤسسه دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ۱۴۰۴.

این آیه در مورد قائم از آل محمد صلی الله علیه و آله نازل شده است.

در جای دیگر بیان می‌کند:

وان الأرض يرثها عبادي الصالحون قال القائم وأصحابه

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفای ۳۱۰هـ) تفسیر القمي ج ۲ ص ۷۷، تحقیق: تصحیح و تعلیق

و تقدیم: السید طیب الموسوی الجزائری، ناشر: مؤسسه دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ۱۴۰۴.

منظور از آیه امام زمان و یاران ایشان هستند.

در کتاب ینابیع المودة آمده است:

هم القائم وأصحابه

القندوزي الحنفي، الشيخ سليمان بن إبراهيم (متوفای ۱۲۹۴هـ) ینابیع المودة لذوی القربی ج ۳ ص ۲۴۳،

تحقیق سید علی جمال اشرف الحسینی، ناشر: دار الأسوة للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۶هـ.

منظور از این آیه امام زمان و یاران او است.

۲. وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

سوره قصص آیه ۵

اراده کردیم که بر کسانی که در زمین ضعیف شمرده شده‌اند منت نهیم و آن‌ها را امامان و وارث قرار دهیم. این آیه بیان می‌کند ما کسانی که ضعیف شمرده شده‌اند را امام قرار می‌دهیم و آن‌ها را وارث زمین خواهیم کرد و از آنجا که خداوند این جعل و قرار دادن امام را به خود نسبت می‌دهد، این آیه به خوبی نشان می‌دهد که آن کسی که امام و وارث زمین می‌شود مقام امامت الهی را دارا است و توسط مردم یا اهل حل و عقد انتخاب نمی‌شود.

در نهج البلاغه به نقل از امیرالمؤمنین آمده است:

لتعطفن الدنيا علينا بعد شماسها عطف الضروس على ولدها وتلا عقيب ذلك ونريد أن نمن على الذين

استضعفوا في الأرض ونجعلهم أئمة ونجعلهم الوارثين

نهج البلاغه ج ۴ ص ۴۷، تحقیق: شرح: الشيخ محمد عبده، چاپ: الأولى، سال چاپ: ۱۴۱۲ - ۱۳۷۰ ش،

چاپخانه: النهضة - قم، ناشر: دار الذخائر - قم - ایران

البته دنیا، مانند شتری که دوشندهء خود را گزیده و دوباره به محض دیدن کره خویش به سویش اقبال

می‌کند، سپس این آیه شریفه را تلاوت نمودند.

کنایه حضرت به این است که روزی دوباره حکومت به اهل بیت علیهم السلام برمی‌گردد و منظور ایشان

حکومت امام زمان صلوات الله علیه است.

قندوزی حنفی از علمای اهل سنت بعد از نقل این حدیث می‌گوید:

وأشار إلى أصحاب المهدي رضي الله عنهم

القندوزي الحنفي، الشيخ سليمان بن إبراهيم (متوفى ۱۲۹۴هـ) ينابيع المودة لذوي القربى ج ۳ ص ۲۷۲،

تحقیق سید علی جمال أشرف الحسيني، ناشر: دار الأسوة للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۶هـ.

این روایت به اصحاب امام زمان صلوات الله علیه اشاره دارد.

شیخ صدوق از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل می‌کند:

عن أبي الصادق قال قال لي علي عليه السلام هي لنا أو فينا هذه الآية

الصدوق، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفای ۳۸۱هـ)، الأمالي ص ۵۶۶، تحقیق و نشر: قسم

الدراسات الاسلامیة - مؤسسة البعثة - قم، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۷هـ.

الحاکم الحسکانی، عبید الله بن محمد الحنفی النیسابوری (ق ۵هـ)، شواهد التنزیل ج ۱ ص ۵۵۷، تحقیق:

الشیخ محمد باقر المحمودی، ناشر: مؤسسة الطبع والنشر التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي - مجمع إحياء

الثقافة، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۱ - ۱۹۹۰ م.

ابی الصادق می‌گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام به من فرمود این آیه برای ما و در مورد ما نازل شده است.

در کتاب معانی الاخبار شیخ صدوق آمده است:

عن المفضل بن عمر قال سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول إن رسول الله صلى الله عليه وآله نظر إلى علي

والحسن والحسين عليهم السلام فبكى وقال أنتم المستضعفون بعدي قال المفضل فقلت له ما معنى ذلك يا ابن

رسول الله قال معناه أنكم الأئمة بعدي إن الله عز وجل يقول ونريد أن نمن على الذين استضعفوا في الأرض ونجعلهم

أئمة ونجعلهم الوارثين فهذه الآية جارية فينا إلى يوم القيامة

الصدوق، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفای ۳۸۱هـ)، معانی الأخبار ص ۷۹، ناشر: جامعه

مدرسين، قم، اول، ۱۴۰۳ ق.

الحاکم الحسکانی، عبید الله بن محمد الحنفی النیسابوری (ق ۵هـ)، شواهد التنزیل ج ۱ ص ۵۵۵، تحقیق:

الشیخ محمد باقر المحمودی، ناشر: مؤسسة الطبع والنشر التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي - مجمع إحياء

الثقافة، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۱ - ۱۹۹۰ م.

مفضّل بن عمر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله نظری به

علی و حسن و حسین علیهم السلام افکند و گریست و فرمود: شما مستضعفان بعد از وفات من هستید، مفضّل

گوید: عرض کردم یا ابن رسول الله معنی آن چیست؟ فرمود: یعنی شما امامان بعد از من هستید؛ چون خداوند می‌فرماید: وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ... این آیه در مورد ما اهل بیت تا قیامت جاری است.

شیخ طوسی نقل می‌کند:

عن علي عليه السلام في قوله تعالى ونريد أن نمُن على الذين استضعفوا في الأرض ونجعلهم أئمة ونجعلهم الوارثين قال هم آل محمد يبعث الله مهديهم بعد جهدهم فيعزهم ويذل عدوهم

الطوسي، الشيخ ابوجعفر محمد بن الحسن بن علي بن الحسن (متوفای ۴۶۰هـ)، کتاب الغيبة ص ۱۸۴، تحقیق الشيخ عباد الله الطهراني / الشيخ علی احمد ناصح، ناشر: مؤسسة المعارف الاسلامية، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۱هـ. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: این آیه در مورد آل پیامبر صلی الله علیه و آله است و خداوند مهدی آل پیامبر صلی الله علیه و آله را مبعوث می‌کند بعد از آنکه منکر وی شوند پس دوستان را عزیز و دشمنان را ذلیل می‌نماید.

در روایت دیگری این آیه را امام زمان صلوات الله علیه در مورد خودشان تلاوت کردند.

الصدوق، ابوجعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفای ۳۸۱هـ)، کمال الدین و تمام النعمة ص ۴۲۵، تحقیق: علی اکبر الغفاري، ناشر: مؤسسة النشر الاسلامي (التابعة) لجماعة المدرسين - قم، ۱۴۰۵هـ. (مکتبه اهل بیت) القندوزي الحنفي، الشيخ سليمان بن إبراهيم (متوفای ۱۲۹۴هـ) ينابيع المودة لذوي القربى ج ۳ ص ۳۰۲، تحقیق سيد علي جمال أشرف الحسيني، ناشر: دار الأسوة للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۶هـ.

آیه سوم:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا

سوره نور آیه ۵۵

خدا به کسانی که ایمان آورده‌اند و عمل صالح انجام داده‌اند وعده داد که آن‌ها را جانشینان خود در زمین قرار دهد؛ همان طور که افرادی قبل از آنان را جانشین قرار داد و دینشان را که خود برایشان پسندیده است استوار سازد و وحشت‌شان را به ایمنی بدل کند.

در این آیه خداوند وعده می‌دهد که مؤمنانی که عمل صالح انجام می‌دهند خلیفه خدا بر روی زمین می‌شود و بعد هم از ویژگی‌های این خلافت بیان می‌کند که در این خلافت دین اسلام استوار خواهد بود و امنیت و آسایش سراسر زمین برقرار می‌شود و از آنجا که از صدر اسلام تا کنون چنین حکومتی وجود نداشته است و بر اساس روایات حکومت امام زمان صلوات الله علیه است که تمام زمین را پر از عدل و داد می‌کند؛ پس این آیه وعده حکومت امام زمان صلوات الله علیه را می‌دهد.

در تفسیر ماوردی ذیل آیه این روایت را آورده است:

عن المقدم بن الأسود قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا يبقَى عَلَى الْأَرْضِ بَيْتٌ حَجَرٍ وَلَا مَدْرٍ وَلَا وَبَرٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ كَلِمَةَ الْإِسْلَامِ بَعْرٌ عَزِيزٌ أَوْ ذُلٌّ ذَلِيلٌ إِمَّا يَعْزَهُمْ فَيَجْعَلُهُمْ مِنْ أَهْلِهَا وَإِمَّا يَذْلُهُمْ فَيَدِينُونَ لَهَا

الماوردي البصري الشافعي، أبو الحسن علي بن محمد بن حبيب (متوفى ٤٥٠هـ)، النكت والعيون ج ٤ ص

١١٨، تحقيق: السيد ابن عبد المقصود بن عبد الرحيم، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان.

از مقدم بن اسود نقل می‌کند که از پیامبر شنیدم که می‌فرمود: هیچ خانه‌ای باقی نمی‌ماند نه خانه‌هایی که از سنگ و گل ساخته شده و نه خیمه‌هایی که از کرک و مو بافته‌اند؛ مگر این که کلمه اسلام داخل آن خانه می‌شود و یا با عزت مسلمان می‌شوند و یا با ذلت اسلام را می‌پذیرند.

ثعلبی در تفسیر خودش می‌نویسد:

والله ليستخلفنهم في الأرض أي ليورثنهم أرض الكفار من العرب والعجم فيجعلهم ملوكها وسائسيها وسكانها

الثعلبي النيسابوري، ابواسحاق أحمد بن محمد بن إبراهيم (متوفى ٤٢٧هـ)، الكشف والبيان ج ٧، ص ١١٤،

تحقيق: الإمام أبي محمد بن عاشر، مراجعة وتدقيق الأستاذ نظير الساعدي، ناشر: دار إحياء التراث العربي -

بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢هـ-٢٠٠٢م.

الواحدی، علی بن أحمد ابوالحسن (متوفای ۴۶۸هـ)، الوجیز فی تفسیر الكتاب العزیز (تفسیر الواحدی) ج ۲ ، ص ۷۶۸، تحقیق: صفوان عدنان داوودی، ناشر: دار القلم، الدار الشامیة - دمشق، بیروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۵هـ.

ابن الجوزي الحنبلي، جمال الدين ابوالفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد (متوفای ۵۹۷ هـ)، زاد المسیر فی علم التفسیر ج ۵ ، ص ۳۷۲، ناشر: المكتب الإسلامي - بیروت، الطبعة: الثالثة، ۱۴۰۴هـ.

خداوند آنان را وارث زمین قرار خواهد داد؛ یعنی سرزمین کفار از عرب و عجم را تحت سلطه آنان قرار خواهد داد و آنان فرماندار و سیاست‌گذاران و ساکنان آن خواهد بود .

بسیاری از مفسرین اهل سنت گفته‌اند که مراد از وَلَيَّمَكُنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ این است که خداوند دین اسلام را بر تمامی ادیان غالب خواهد کرد و دین اسلام تنها دینی خواهد بود که در سراسر عالم پیرو خواهد داشت و بقیه ادیان همگی از بین خواهد رفت:

سمعاني مفسر مشهور اهل سنت در این باره می‌گوید:

وقوله وليمكنن لهم دينهم الذي ارتضى لهم أي ليظهرن دينهم على جميع الأديان

السمعاني، ابوالمظفر منصور بن محمد بن عبد الجبار (متوفای ۴۸۹هـ)، تفسیر القرآن ج ۳ ، ص ۵۴۴، تحقیق: یاسر بن إبراهيم و غنیم بن عباس بن غنیم، ناشر: دار الوطن - الرياض - السعودية، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۸هـ - ۱۹۹۷م.

أبي عبد الله محمد بن عبد الله بن أبي زمنين (متوفای ۳۹۹هـ) ، تفسیر القرآن العزیز ج ۳ - ص ۲۴۲ ، تحقیق : أبو عبد الله حسين بن عكاشة - محمد بن مصطفى الكنز ، ناشر : الفاروق الحديثة - مصر / القاهرة ، الطبعة : الأولى ، ۱۴۲۳هـ - ۲۰۰۲م.

ابن الجوزي الحنبلي، جمال الدين ابوالفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد (متوفای ۵۹۷ هـ)، زاد المسیر فی علم التفسیر ج ۵ ، ص ۳۷۲، ناشر: المكتب الإسلامي - بیروت، الطبعة: الثالثة، ۱۴۰۴هـ.

الأنصاري القرطبي، ابو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح (متوفای ۶۷۱هـ)، الجامع لأحكام القرآن ج ۱۲ ، ص ۲۹۹ - ۳۰۰، ناشر: دار الشعب - القاهرة.

معنای این سخن ولیمکنن ... این است که آئین و مذهب شما را بر همه ادیان پیروز خواهیم نمود.

برخی از علمای اهل سنت هم گفته‌اند:

أنه عند خروج المهدي

ابن الجوزي الحنبلي، جمال الدين ابوالفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد (متوفى ٥٩٧ هـ)، زاد المسير

في علم التفسير ج ٣ ص ٤٢٨، ناشر: المكتب الإسلامي - بيروت، الطبعة: الثالثة، ١٤٠٤هـ.

الرازي الشافعي، فخر الدين محمد بن عمر التميمي (متوفى ٦٠٤ هـ)، التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب ج ١٦

ص ٣٣، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢١ هـ - ٢٠٠٠ م.

این وعده خداوند زمان ظهور حضرت مهدی محقق خواهد شد.

در منابع شیعی هم در مورد آیه آمده است:

نزلت في المهدي عليه السلام

الطوسي، الشيخ ابوجعفر محمد بن الحسن بن علي بن الحسن (متوفى ٤٦٠ هـ)، كتاب الغيبة ص ١٧٧،

تحقيق الشيخ عباد الله الطهراني / الشيخ على احمد ناصح، ناشر: مؤسسة المعارف الاسلامية، الطبعة: الأولى، ١٤١١ هـ.

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفى ٣١٠ هـ) تفسير القمي ج ١ ص ١٤، تحقيق: تصحيح وتعليق

وتقديم: السيد طيب الموسوي الجزائري، ناشر: مؤسسة دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ١٤٠٤.

این آیه در مورد امام زمان صلوات الله علیه نازل شده است.

در تفسیر مجمع البیان آمده است:

عن علي بن الحسين عليه السلام أنه قرأ الآية وقال هم والله شيعتنا أهل البيت يفعل الله ذلك بهم على يدي

رجل منا وهو مهدي هذه الأمة وهو الذي قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم لو لم يبق من الدنيا إلا يوم واحد

لطول الله ذلك اليوم حتى يلي رجل من عترتي اسمه اسمي يملأ الأرض عدلاً وقسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً

الطبرسي، أبي علي الفضل بن الحسن (متوفى ٥٤٨ هـ)، تفسير مجمع البيان ج ٧ ص ٢٦٧، تحقيق: لجنة

من العلماء والمحققين الأخصائيين، ناشر: مؤسسة الأعلمي للمطبوعات - بيروت، الطبعة الأولى، ١٤١٥ هـ - ١٩٩٥ م.

امام زین العابدین علیه السلام می‌فرماید: مراد از این آیه و وعده شیعیان ما اهل بیت هستند که این وعده خداوند به دست مردی از ما اهل بیت محقق خواهد کرد که او مهدی این امت است و او کسی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله در موردش فرمود: اگر از دنیا یک روز بیشتر باقی نمانده باشد، خدا انقدر آن روز را طولانی می‌کند تا این که مردی از عترت من باید که همانم من است و زمین را مملو از عدل و داد می‌کند؛ همان طوری که از ظلم و جور پر شده است.

آیه چهارم:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

سوره توبه، آیه ۳۳ و سوره صف، آیه ۹ و سوره فتح، آیه ۲۸

او کسی است که پیامبر خود را برای هدایت مردم فرستاد، با دینی بر حق، تا او را بر همه دینها پیروز گرداند.

در این آیه خداوند وعده داده است که دین اسلام بر تمامی ادیان چیره خواهد شد؛ اما تاکنون این وعده الهی محقق نشده است؛ لکن بر اساس روایات این وعده در زمان موعود آخر الزمان محقق خواهد شد.

در تفسیر ثعلبی می‌گوید:

سيظهر دينكم على الأديان

الثعلبي النيسابوري، ابواسحاق أحمد بن محمد بن إبراهيم (متوفى ٤٢٧هـ)، الكشف والبيان ج ٩ ص ٨،

تحقيق: الإمام أبي محمد بن عاشر، مراجعة وتدقيق الأستاذ نظير الساعدي، ناشر: دار إحياء التراث العربي -

بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢٢هـ-٢٠٠٢م.

در آینده دین شما بر همه ادیان چیره خواهد شد.

فخر رازی می‌گوید:

وقال السدي ذلك عند خروج المهدي لا يبقى أحد إلا دخل في الإسلام أو أدى الخراج

الرازي الشافعي، فخر الدين محمد بن عمر التميمي (متوفى ٦٠٤هـ)، التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب ج ١٦

ص ٣٣، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٢١هـ - ٢٠٠٠م.

القمي، أبي الحسن علي بن ابراهيم (متوفى ٣١٠هـ) تفسير القمي ج ١ ص ٢٨٩، تحقيق: تصحيح وتعليق

وتقديم: السيد طيب الموسوي الجزائري، ناشر: مؤسسة دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ١٤٠٤.

سدى در رابطه با اين آيه گفته است كه اين وعده هنگام خروج مهدي است، هيچ كسى باقى نماند مگر

اين كه داخل اسلام شود يا خراج دهد.

در كتاب كمال الدين آمده است:

قال أبو عبد الله عليه السلام في قول الله عز وجل هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على

الدين كله ولو كره المشركون فقال والله ما نزل تأويلها بعد ولا ينزل تأويلها حتى يخرج القائم عليه السلام فإذا خرج

القائم عليه السلام لم يبق كافر بالله العظيم ولا مشرك بالامام إلا كره خروجه حتى أن لو كان كافرا أو مشركا في

بطن صخرة لقاتل يا مؤمن في بطني كافر فاكسرنى واقتله

الصدوق، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفى ٣٨١هـ)، كمال الدين و تمام النعمة ص ٦٧٠، تحقيق:

علي اكبر الغفاري، ناشر: مؤسسة النشر الاسلامي (التابعة) لجماعة المدرسين - قم، ١٤٠٥هـ . (مكتبة اهل بيت)

الكوفي ، فرات بن ابراهيم (متوفى ٣٥٢هـ)، تفسير فرات الكوفي ص ٤٨١، تحقيق : محمد الكاظم، ناشر :

مؤسسة الطبع والنشر التابعة لوزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي - طهران ، الطبعة : الأولى، ١٤١٠هـ - ١٩٩٠م

امام صادق عليه السلام در تفسير اين آيه فرمود: به خدا هنوز تاويلش فرود نيايد تا قائم عليه السلام ظهور

كند و چون قائم عليه السلام ظهور كند كافرى به خداى بزرگ به جا نماند و هيچ مشركى به امام نباشد جز آنكه از

ظهور او بدش آيد تا آنجا كه اگر كافر يا مشركى در دل سنگى باشد آن سنگ فریاد كشد اى مؤمن در دل من

كافري است آن را بشكن و او را بكش.

در تفسیر عیاشی آمده است:

عن أبي عبد الله عليه السلام هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون قال إذا خرج القائم لم يبق مشرك بالله العظيم ولا كافر الا كره خروجه

السمرقندی المعروف بالعیاشی، أبی النضر محمد بن مسعود بن عیاش السلمی (متوفای ۳۲۰هـ)، تفسیر العیاشی ج ۲ ص ۸۷، تحقیق: تصحیح وتعلیق: السید هاشم الرسولی المحلاتی، ناشر: المكتبة العلمية الإسلامية - طهران

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: زمانی که قائم خروج کند، هیچ کافر و مشرکی به خدای بزرگ باقی نمی‌ماند؛ مگر این که از خروج امام زمان صلوات الله علیه کراهت دارد و ناراحت است.

در تفسیر قمی ذیل آیه می‌گوید:

وهو الامام الذي يظهره الله على الدين كله فيملاً الأرض قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً

القمی، أبی الحسن علی بن ابراهیم (متوفای ۳۱۰هـ) تفسیر القمی ج ۲ ص ۳۱۷، تحقیق: تصحیح وتعلیق وتقدیم: السید طیب الموسوی الجزائري، ناشر: مؤسسة دار الكتاب للطباعة والنشر - قم، الطبعة: الثالثة، صفر ۱۴۰۴. او امامی است که خدا او را بر همه ادیان چیره می‌کند و زمین را مملو از عدل و داد می‌کند؛ همان طوری که از ظلم و جور پر شده است.

از این آیات به دست می‌آید که شخصی خواهد آمد که این وعده الهی که پیروزی حق بر باطل است را محقق می‌گرداند که بر اساس روایات فریقین مهدی موعود همان شخصی است که زمین را پر از عدل و داد می‌کند، بعد از آن که ظلم و جور پر شده است.

الترمذی السلمی، ابو عیسی محمد بن عیسی (متوفای ۲۷۹هـ)، سنن الترمذی ج ۴ ص ۵۰۵ باب ۵۲ ما جاء فی المهدي، ح ۲۲۳۱، تحقیق: أحمد محمد شاکر وآخرون، ناشر: دار إحياء التراث العربي - بیروت.

السجستانی الأزدی، ابوداود سلیمان بن الأشعث (متوفای ۲۷۵هـ)، سنن أبی داود ج ۴ ص ۱۰۶ - کتاب المهدي، ح ۴۲۸۲ (مختصراً) و ۴۲۸۳، تحقیق: محمد محیی الدین عبد الحمید، ناشر: دار الفکر.

موفق و مؤید باشید

گروه پاسخ به شبهات

مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)